

dr. Nevenka
Tatković
Univerza v
Zagrebu

VZGOJA ZA MULTIKULTURALNOST

*Usposabljanje za življenje
v multikulturalni družbi*

Usposabljanje posameznikov za komunikacijo in interakcijo je odvisno predvsem od tega, kako je pri njih razvita tolerantnost za različenost, koliko poznajo ter razumejo druge kulture in koliko so sposobni sprejemati kulturne razlike.

Še nikoli doslej ni posameznik čutil tolikšne potrebe, da se obrne na drugega, kot jo čuti sedaj, v času tehnoloških inovacij in demografskih sprememb. Vendar se vse pogostejše dogaja, da ta »drugi«, na katerega se obrača, ne govori enakega jezika, ni enake vere, nima enakih stališč, navad, enake zgodovine, enakega znanja – nima enake kulture. Zato posameznike uspešno usposabljammo za komunikacijo in medsebojne interakcije, če jih naučimo, da so tolerantni do različnosti, da poznajo,

razumejo in sprejemajo kulturno raznolikost.

Tolerantnosti se je treba za življenje v multikulturalni družbi sistematično in načrtno učiti; ne razvije se namreč kar sama od sebe. Že mlad človek naj bi se pripravil za komunikacijo in sožitje z drugačnimi od sebe, tako da bi bil sposoben sprejeti in razumeti drugačnost. S tem bi tudi odkril odgovor na osnovno vprašanje o smislu lastne eksistence in eksistence drugih, s katerimi deli življenje.

VPLIV KULTURNIH SPREMENB NA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

Kulturo lahko opredelimo kot splet vrednot, stališč in navad, ki se kažejo v socialnem vedenju, raznih običajih, značilnih za določene socialne skupine, družbene sloje ali narode oziroma države. Določena oblika kulture je lahko značilna tudi za nadnacionalne tvorbe, če imajo skupne temeljne vrednote (Pastuović, N., 1999).

Kultura dobiva širši pomen in postaja »kultura vsega«, od tehnične, prometne, ekološke, zdravstvene do stanovanjske in kulture dialoga (Matijević, A., 1998, str. 3).

Kultura ima več sestavin:

- kognitivno sestavino (jezik, znanje),
- normativno sestavino (vrednote, stališča),
- emocionalno sestavino,
- vedenjsko sestavino (običaji, življenjski stil),
- strukturalno sestavino – pripadnost skupinam, društvom, pravni in politični status, posel (Perotti, A., 1995, str. 64).

V večini evropskih držav vsestransko raziskujejo vlogo vzgojno-izobraževalnih ustanov in družine na področju kulture. Izobraževalne ustanove opredeljujejo kot kulturno središče

*Izobraževalne
ustanove so kulturno
središče
ožjega socialnega
okolja.*

ožjega socialnega okolja. Po mnenju mnogih avtorjev imajo lahko izobraževalne ustanove in tudi morajo imeti koristen vpliv na razvoj kulture otrok, mladine in celotne družbe. Od šole in drugih ustanov (že od otroškega vrtca) se pričakuje, da bodo čimbolj enakomerno zadovoljile potrebe posameznikov po kulturi, kar se kaže v rednem branju knjig, obiskih različnih predstav, koncertov, razstav, v kulturi vedenja ter kulturi lastnega zdravja in še v mnogih drugih oblikah, v katerih se izražajo kulturne potrebe (Matijević, A., 1999, str. 102).

Družina kot primarna skupina mora prevzeti delež pri prenosu kulturnih vrednot, stališč in spoznanj. Sodobna družina ne deluje kot »klasična družina«. Vpliv okolja je namreč tak, da je težko dejansko razmejiti pozitivne in negativne vplive, ki jih ima družina pri vzgoji otrok. Ocene o vlogi družine so pri posredovanju kulturnih vrednot zato običajno nerealne, pričakovanja pa prevelika. Družina ne more sama vzgajati s prenašanjem osnovnih socialnih vrednot, zato naj bi razmerje med starši in vzgojno-izobraževalno ustanovo temeljilo na dialogu, izhajajočem iz predpostavke, da so starši zainteresirani za čim boljšo vzgojo svojih otrok in da je s tem tudi njihov osnovni interes osvajanje osnovnih kulturnih vrednot ter stališč. Vlogo staršev in njihove obveznosti pri sodelovanju z vzgojno-izobraževalno ustanovo bi morali zakonsko utrditi v sami praksi, njun odnos pa obogatiti in bolje pedagoško osmisliti.

Demokratično naravnano izobraževanje bi moralo zaradi napredka in razvoja mladih zagotoviti različne možnosti za sodelovanje staršev na vseh ravneh izobraževanja: od predšolskih ustanov do institucij državne oblasti. Glede na sodoben koncept razmerja med družino in vzgojno-izobraževalno ustanovo je interes za dobro vzgojo in izobraževanje skupen, zato bi morale biti obvezne določene oblike sodelovanja (Tatković, N., 1955).

Vzgojno-izobraževalne ustanove bi skupaj s

starši dejansko vplivale na razvoj kulture, če bi bili zares osmišljeni obseg, zastopanost in vsebina kulturnih, umetniških, ustvarjalnih vsebin ter oblik, ki bi zadovoljevale potrebe mladih v multikulturalnem okolju.

IZZIVI ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE IZ EVROPSKE STVARNOSTI

Izzivi evropske stvarnosti za izobraževanje so veliki in postavlja se vprašanje, ali je izobraževanje sploh sposobno razviti pri posameznikih potrebno znanje in sposobnosti:

- za državljane drugačnega porekla in jim omogočiti sodelovanje v pluralistični sodobni družbi;
- za obvladovanje vplivov medijev na odnose med posameznikom in skupino;
- za pospeševanje pedagoškega koncepta in prakse, izhajajoče iz človekovih pravic;
- za vzgojo za mir in proti nestrpnosti.

Osnovni cilji sveta za kulturno sodelovanje pri Svetu Evrope so:

- zaščita, krepitev in pospeševanje človekovih pravic, osnovnih svoboščin in pluralistične demokracije;
- pospeševanje zavesti o evropski identifikaciji;
- iskanje skupnih odgovorov na velike izzive, s katerimi se srečuje evropska družba.

V demokratičnih družbah sodelujejo pri načrtovanju izobraževanja mladih tudi starši.

Svetu za kulturno sodelovanje (Council for Cultural Cooperation ali CDCC), ki je odgovoren pri Svetu Evrope za sodelovanje na področju kulture in izobraževanja ter naloge, predvidene v Evropski konvenciji za kulturo, pomagajo štiri specializirane sekcije: sekcija za izobraževanje, stalna konferenca za visoko

šolstvo, sekcija za kulturo in sekcija za kulturno dediščino (Perotti, A., 1995, str. 5).

Vzgoja za medkulturno sodelovanje in razumevanje ni v Evropi nekaj novega. Prevladujeta dva koncepta za medkulturno razumevanje. Eden nastaja v okvirih Sveta Evrope, drugi v okviru Unescove skupne evropske študije o vzgoji in izobraževanju. Raziskave ugotavljajo vlogo etičnih in humanističnih vrednot v vzgoji za mednarodno razumevanje. Nastajale so na osnovi Unescovega Priporočila o vzgoji in izobraževanju za mednarodno razumevanje, sodelovanje in mir in za vzgojo in izobraževanje, povezano s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami iz leta 1974, in 3. konference ministrov za izobraževanje evropske regije leta 1980.

Danes se vse pogostejše govori o konceptu medkulturne vzgoje in izobraževanja. Koncept je zasnovan na diferenciacijsko-integracijskem modelu, ki v vzgojo in izobraževanje uvaja kulturne razsežnosti. To pomeni, da je spoštovanje kulturnih in etničnih posebnosti prebivalstva v multikulturni skupnosti sredstvo za doseganje kulturno bogatejše in pravičnejše integracije.

MULTIKULTURNOST V EVROPI

Strokovnjaki menijo, da je multikulturalizem v Evropi rezultat razvoja demokracije in kulture, vzpona in napredka tehnologije, razvoja urbane kulture, posebej še razvoja medijev, novih dosežkov v informatiki in komunikacijah, celotnega izobraževanja in zlasti podaljševanja šolske obveznosti. »Evropa, katere prisotnost se je čutila po vsem svetu, je dala mesto Evropi, ki jo je preplaval cel svet: gospodarsko zlasti Japonska, kulturno (s prihodom medijsko prodornih ameriških kulturnih vzorcev, ki močno vplivajo na mladino in tudi ostalo prebivalstvo), družbeno in demografsko (migracije iz juga in vzhoda, zaželele, nezaželene in prisilne).« (Audigijer po:

Perotti, A., 1995, str. 35) Ti procesi so privedli do tega, da so evropske družbe izgubile enoznačnost in postale multikulturalne. Pojavlja se potreba po priznavanju etnične in kulturne raznolikosti.

Če izhajamo iz dejstva, da so evropske družbe že od nekdaj multikulturalne in da je družbeni ter kulturni pluralizem sodobna stvarnost, bi morala vzgoja:

- problem multikulturnosti reševati v okviru temeljnih funkcij izobraževanja;
- problem multikulturnosti na splošno vgrajevati v izobraževanje, še posebej v učne

Evropa postaja simbol in jamstvo raznolikosti. Multikulturalizem pa ni samo mozaik, v katerem skupine in skupnosti, ki govorijo enak jezik in imajo enako kulturo in vero, živijo ena poleg druge. To bi bilo statično pojmovanje kulture, ki ne upošteva interakcijskih odnosov med posamezniki in se ne ujema s konceptom multikulturalizma. Ta je rezultat interakcije posameznikov iz različnih kultur, ki govorijo različne jezike in so različnega etničnega porekla ter vere. Multikulturalizem, kot navaja Perotti, ni topilnica narodov, v kateri se morajo različne kulture povezati, da bi nastala neke vrste kozmopolitanska kultura, niti ni golo sožitje ali dihotomija (Perotti, A., str. 64). Dojeti ga je treba kot proces interakcije, možnosti, da posameznik lahko pripada več kulturam in pri tem ohrani nekaj ali vse sestavine lastne kulture. Takšno pojmovanje multikulturalizma, kot ga zastopa Svet Evrope, predpostavlja:

- en jezik ali več uradnih jezikov,
- skupni pravni sistem,
- demokratična pravila družbenega strinjanja,
- spoštovanje človekovih pravic in osvobajanje posameznikov pred pritiski skupnosti.



načrte in visokošolske programe, in bogati-
ti teme s področja kulture;

- določiti izobraževalni pristop ne le kot pro-
ces, ampak tudi kot način razmišljanja.

Na kulturo naj ne bi gledali kot na skupek
enoznačnih oblik vedenja, ki smo jih navajeni
v svojem okolju, ampak bi morali razumeva-
nje razširiti tudi na nove in nepoznane vzorce
čustvovanja, mišljenja in obnašanja.

IZOBRAZBA IN VPLIV UČITELJEV TER DRUŽINE

S podporo izobraževanja lahko stališča in
vrednote o multikulturalnem sožitju in znanje
o drugih kulturah različno razširjamo. Goto-
vo so ključni vzgojitelji, učitelji in vsi, ki se z

izobraževanjem tako ali drugače ukvarjajo,
bodisi v šolskih ustanovah bodisi v izobraže-
vanju odraslih, v formalnem ali neformalnem
izobraževanju. O marsičem lahko posamezni-
ke poučijo radijske in televizijske oddaje – tu-
di to je lahko izobraževanje, če je primerno
strukturirano in ciljno naravnano. Vsi smo
potrebni znanja za življenje v multikulturalni
družbi. Nekje je treba začeti. Oglejmo si, ka-
ko bi za to usposabljali učitelje in vzgojitelje.

Strokovno izpopolnjevanje in dopolnilno izo-
braževanje so zanesljivi načini, kako se lahko
izobraževalne ustanove učinkovito odzovejo
na multikulturalnost okolja. Pri tem je treba po-
udariti, da ni dovolj, če imajo vzgojitelji le
znanje o kulturah, ki obstajajo v Evropi in po
svetu, temveč morajo razčleniti razmerja med
kulturami in posamezniki kot nosilci kulturne

identitete. Med prednostnimi temami pri usposabljanju učiteljev za življenje v multikulturni družbi bi prišli v poštev:

- razvijanje iznajdljivosti za navezovanje odnosov s posamezniki iz drugih kultur;
- usposabljanje za različne oblike medsebojnega sporazumevanja, kot so glasba, gibi, ples, dramatizacija itd.;
- usposabljanje za delovanje v konfliktnih situacijah in kadar so ogrožene človekove pravice;

Vzgojo za multikulturalnost bi morali sistemsko urediti.

– vzgoja za sprejemanje različnosti v jeziku, veri, stališčih, vedenju;

– sposobnost živeti skupaj, sodelovati in navezovati partnerske medsebojne odnose s starši otrok in različnimi ustanovami;

- usposabljanje za večjo sprejemljivost za predloge in novosti;
- uvajanje v spoznavanje drugih kultur in njihovih osnovnih sestavin, zlasti na podlagi lastnih izkušenj pri delu s pripadniki druge kulture (študijski obiski, gostovanja, izmenjave);
- premagovanje predsodkov in socialnih stereotipov o posameznikih, ki pripadajo drugi kulturi, na osnovi večje medsebojne udomačitve;
- učenje jezika drugih kultur;
- učinkovita uporaba nove tehnologije in medijev, s katerimi lahko stališča hitreje širimo med ljudmi (jezikovni in etnokulturni pluralizem);
- usposabljanje posameznikov, da sami odkrivajo pomen drugih kultur za kulturno dediščino.

Usposabljanje posameznikov za življenje v multikulturni družbi še nima ustreznega mesta niti v šolskem sistemu niti v izobraževanju

odraslih. Našteti vzgojni cilji se zdijo še vedno preveč oddaljeni, čeprav multikulturalnost povzroča probleme tudi v našem okolju. Od učiteljev bi se širila vzgoja za življenje v multikulturni družbi na druge sloje prebivalstva. Če o tem kaj zvedo otroci v šoli, se o tem pogovarjajo tudi s svojimi starši doma ali s prijatelji. In starši bi naprej prenašali nova stališča med svoje sodelavce, znance in sosede. Postopoma bi se ustvarila pozitivnejša klima v razmerju do drugačnih in drugačnosti.

Pri sprejemanju vrednot in stališč ima družina pomembno vlogo. Članu družine je družinska kultura najbližja in jo tudi najprej spozna. V nekaterih družinah je večja tolerantnost do pripadnikov drugih kultur, v drugih so pravila vedenja strožja in omejena samo na lastno kulturo, do drugačnih gojijo nestrpnost in nezaupanje. Tako ali drugače, pomembno je, da začnejo posamezniki stališča in mnenja bolj zavestno spremljati in s tem uspešneje nadzorovati svoje vedenje.

V družini prevzete vrednote, stališča in oblike vedenja, kultura, ki so jo prevzeli od najbližjih, so vzorci vedenja, ki se jih najprej naučimo, zato so močno čustveno obarvani. Posamezniki imajo občutek, da jih vse, kar je drugačno, ogroža. Zato drugačnost samodejno ocenjujejo negativno, če ne spoznajo še kaj novega ter drugačnega in sami razmislijo o tem.

OBLIKE IN METODE VZGOJE ZA ŽIVLJENJE V MULTIKULTURNI DRUŽBI

Poleg jasno postavljenih ciljev je za uspešno usposabljanje posameznikov za življenje v multikulturni družbi treba določiti tudi metode in oblike, ki bi prišle v poštev. Učenje lahko poteka na podlagi opazovanja. Kultura je v vsaki skupnosti različna. Tako lahko pri usposabljanju opazujemo več ravni: multikulturalnost na ravni države (na primer Hrvaške), mul-

tikulturalnost regije, na primer Istre, multikulturalnost mestne skupnosti (na primer mesta Pulj), multikulturalnost manjše skupnosti, kot so soseska, podjetje ali družina. Tudi družina je lahko kot skupnost kulturno mešana tvorba.

V naštetih skupnostih bi odkrivali najpomembnejše zastopane vrednote, najznačilnejša stališča in vedenje posameznikov glede na kulturne razlike. Vsaka skupnost goji svoje vrednote in norme.

Poleg opazovanja je zlasti za neformalne oblike izobraževanja zelo pomembno, da imajo pripadniki različnih kultur čim pogostejše stike prek raznih organiziranih oblik, kot so različna srečanja (ribičev, slikarjev, gasilcev), skupne razstave, skupni kulturni programi in nastopi v javnosti, proslave, skupne delovne akcije (na primer čiščenje okolja), obiski, šolski in drugi izleti. Pri tem dobijo posamezniki priložnost, da se med seboj bolje spoznajo in povežejo ali celo navežejo eden na drugega in spremenijo prejšnja, morebiti negativna stališča.

Pri usposabljanju za življenje v multikulturalni družbi naj bi bilo čim več interakcije med posamezniki, ker ima to usposabljanje poleg intelektualne, racionalne razsežnosti (znanja) tudi močno čustveno sestavino in je s tem doživljajsko utemeljeno.

Zelo pomembna metoda je razgovor. Posamezniki morajo imeti priložnost, da se med seboj pogovarjajo, izražajo svoja stališča, razložijo svoje vrednote in prisluhnejo drugim. Čeprav je videti ta metoda vzgojno-izobraževalnega dela zelo preprosta, je zelo učinkovita. Pogoj je le, da posamezniki poznajo jezik sogovornika ali da obvladajo tretji skupen jezik kot sredstvo medsebojnega sporazumevanja. Jezik je pomemben nosilec vsake kulture in obenem tudi njen najznačilnejši izraz.

Z metodičnega vidika bi tudi v šolah s predavanji in poučevanjem ali tečaji pri odraslih zelo malo opravili pri vzgoji za sožitje v multikulturalni družbi. Morda bi lahko te teme

Po vzgoji za življenje v multikulturalni družbi so množične potrebe, ker lahko predsodki ovirajo sožitje ljudi iz različnih kultur in pomenijo tudi nevarnost za politično manipuliranje s prebivalstvom. Zato z vidika metod ni dovolj samo izobraževanje v neposrednih stikih med ljudmi. Pomembno vzgojno nalogo morajo opraviti tudi množični mediji: radio, televizija in dnevni tisk. Mediji dosežejo ljudi tudi, če živijo bolj samotarsko življenje ali če jim primanjkuje časa za druge oblike usposabljanja. So del našega vsakdanjega življenja in zelo vplivajo na ljudi v dobrem in slabem smislu, odvisno od tega, kakšnim ciljem jih podredimo.

vpletali le delno v druge teme ter predmete in jim tako utrjevali mesto ter širili nova stališča in vrednote o medsebojnem spoštovanju ter osnovnih človekovih pravicah. Vsekakor damo tam, kjer je množična potreba po izobraževanju, prednost tudi bolj »množičnim« metodam. Šele praksa bo pokazala, katere metode bodo najuspešnejše v določenem okolju in pri določenih učencih.

SKLEPNE MISLI

Značilnost sodobnih družb je, da postajajo multikulturalne, skupaj živijo različne etnične skupine. Na svetu lahko že več desetletij spremljamo migracijske tokove v različne smeri. V Evropi je mešanje ljudi različne narodnosti splošen pojav, saj se meje med državami nikoli niso mogle povsem ali dovolj natančno določiti. Multikulturalnost določene družbe smo spoznavali predvsem prek narodnostnih manjšin v različnih državah.

Multikulturalnost je vse bolj razširjena, mladina in odrasli bi se morali zavestno in sistematično usposablјati za strpno življenje v multikulturalni družbi. Tako usposablјanje bi lahko uvedli na pedagoških fakultetah oziroma povsod tam, kjer vzgajajo učitelje ali izobraževalce odraslih. Usposablјanje za življenje v multikulturalni družbi bo uspešno, če bo načrtno, sistematično in naravnano k jasnim ciljem, kot so razvijanje tolerantnosti do raz-

ličnosti, osvajanje novih vrednot, spreminjanje nekaterih stališč ljudi, povečevanje poučenosti o drugih kulturah in neposredno (izkustveno) medsebojno spoznavanje med pripadniki različnih kultur.

Usposabljanje za plodno sožitje v kulturni družbi ne pomeni asimilacije drugih kultur v matično ali prevladujočo kulturo ne sočasne ga življenja ene kulture ob drugi. Po priznanih evropskih konceptih pomeni to sožitje uspešno interakcijo ljudi v medsebojnih odnosih ne glede na kulturno ali etnično pripad-

nost. To je aktivno sožitje in partnerski dialog, pri čemer je vsaka kultura vrednota in ne nemi mimohod dveh ali več kultur, ki živita vsaka zase in ločeno.

Pri medsebojnih stikih pripadniki ene kulture ne izgubijo svoje kulture, če spoznajo, se uživajo in cenijo tudi drugo kulturo. Z drugo kulturo se kvečjemu obogatijo. Spoznajo tudi druge oblike čustvovanja, mišljenja ter vedenja in ne vztrajajo samo pri lastnih.

S tega vidika ima Evropa v svoji raznolikosti velike prednosti za posameznike in njihovo medsebojno obogatitev, bogatitev kulture z drugimi kulturami, če obstaja medsebojno sodelovanje. Drugačnost posameznikov pri tem nikogar ne ogroža.

Prevedla dr. Ana Krajnc

LITERATURA

Bruner, Jerome: *Kultura obrazovanja*, Educa, Zagreb, 2000.

Jones, J. Jacquelyn, Ignelzi C. Susan: *Partnerstvo vrtića, škole i obitelji*, Udruga Korak po korak, Zagreb, 2000.

Gabelica - Šupljika, Maja, Milanović, Mirjana: *Blagdani djetinjstva*, Školska knjiga Zagreb, 1995.

Lesourne, Jacques: *Obrazovanje & društvo – izazovi 2000. godine*, Educa Zagreb, 1993.

Masterman, I: *The development of media education in Europe in the 1980s*, Education and Culture, Strasbourg, 1988.

Mijatović, Antun: *Obrazovanje za stoljeće znanja XXI. stoljeće*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1998.

Perotti, Antonio: *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje*, Educa Zagreb, 1995.

Saifer, Steffa, Baumann, Maryann i sur.: *Individualizirano poučanje u predškolskoj i ranoj školskoj dobi*, Udruga Korak po korak, Zagreb, 2000.

Pastuović, Nikola: *Edukologija-integrativna znanost o sustavu cijeloživotnog odgoja i obrazovanja*, Znamen, Zagreb, 1999.

Program rada Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2000.

Rey, M.: *Training teachers in intercultural education*, Vijeće za kulturnu suradnju. *Obrazovanje i kultura*. Strasbourg, 1986.

Tatković, N.: *Realizacija odgojne funkcije obitelji u suradnji s predškolskim ustanovama*, V: *Pedagoško obrazovanje roditelja*, Zbornik radova, Međunarodni znanstveni kolokvij, Rijeka, 1995, str. 335–346.

Odgoj i obrazovanje na pragu 21. stoljeća, Drugi kongres pedagoga Hrvatske, Zagreb, 1999.

*Multikulturalnost
zahteva aktivno
sožitje in
partnerski dialog.*